

การเมืองเหล่านั้น แต่ในบางประเทศมีระบบการเมืองที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่เปิดให้มีการแข่งขันทางการเมืองอย่างเสรี

ตัวอย่างของประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำทางการเมืองในปัจจุบัน ได้แก่ สิงคโปร์ ญี่ปุ่น มาเลเซีย กัมพูชา อียิปต์ แคนเมรุน เป็นต้น

องค์ประกอบของระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำทางการเมือง

T.J. Pempel นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองญี่ปุ่นได้สรุปองค์ประกอบของระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำทางการเมืองไว้ ๔ ประการคือ

ประการแรก จะต้องมีความ “ครอบงำ” ในเชิงปริมาณ/จำนวน นั่นคือ จะต้องได้รับชัยชนะและได้รับจำนวนที่นั่งในรัฐสภามากกว่าคู่แข่งมากอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ ควรจะต้องได้รับเสียงข้างมากเกินครึ่งหนึ่ง หรือมากพอที่จะทำให้พรรคการเมืองในอันดับที่สองและอันดับที่สามมีนัยสำคัญทางการเมืองน้อยมาก

ประการที่สอง พรรคการเมืองนั้นจะต้องมีอำนาจในการเจรจาต่อรองที่ “ครอบงำ” นั่นคือ แม้ว่าพรรคจำเป็นจะต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคการเมืองเล็กๆ แต่พรรคจะต้องมีอำนาจในการต่อรองสูง/เหนือกว่าพรรคการเมืองเล็กๆ เหล่านั้น

ประการที่สาม พรรคการเมืองนั้นจะต้อง “ครอบงำ” อำนาจในฐานะรัฐบาลอย่างต่อเนื่องยาวนาน (dominant chronologically) การที่จะจัดเป็นระบบพรรคเดี่ยวครอบงำได้ พรรคการเมืองที่เป็นพรรคเดี่ยวครอบงำนั้นจำเป็นต้องมีประวัติการครองอำนาจอย่างต่อเนื่องยาวนานพอสมควร แม้ว่าจะไม่มีเกณฑ์ที่แน่ชัดว่าจะต้องต่อเนื่องยาวนานแค่ไหนจึงจะจัดว่าเป็นระบบพรรคเดี่ยวครอบงำ แต่แน่นอนว่าคงไม่ใช่พรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการได้เสียงข้างมากล้นเหลือและครองอำนาจได้เพียงปีหรือสองปีเท่านั้น ตัวอย่างเช่น พรรคเสรีประชาธิปไตยของญี่ปุ่นสามารถครอบงำความเป็นพรรคเด่นพรรคเดี่ยวได้ยาวนานถึง ๓๘ ปี เป็นต้น

ประการสุดท้าย พรรคเดี่ยวครอบงำจะต้อง “ครอบงำ” ในเชิงการบริหารปกครอง พรรคการเมืองนี้จะต้องมีความสามารถในการสร้างนโยบายและกำหนดทิศทางของการบริหารเชิงนโยบายของประเทศได้ เนื่องจากพรรคการเมืองนั้นจะใช้นโยบายเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ โดยกำหนดนโยบายในลักษณะที่ดึงดูดใจผู้ลงคะแนนเสียงที่สนับสนุนพรรค

ในประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำ ภาพที่ปรากฏมักจะทำให้มีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างเสรี นั่นคือ พรรคการเมืองที่มีพรรครัฐบาลได้รับอนุญาตให้มีอยู่ได้และดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งผู้สมัครลงแข่งขันในการเลือกตั้งทั่วไป อย่างไรก็ตาม ผู้สมัครของพรรคการเมืองเหล่านี้มักไม่ได้รับการเลือกตั้ง เนื่องจากไม่สามารถแข่งขันหรือหาเสียงสนับสนุนจากผู้ลงคะแนนเสียงได้มากเท่ากับผู้สมัครจากพรรครัฐบาล

การเกิดขึ้นของระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำ

การเกิดขึ้นของระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดี่ยวครอบงำมีสาเหตุมาจากหลายประการ ซึ่งอธิบายโดยสรุปได้ดังนี้

ประการแรก พรรคการเมืองอื่นเสียเปรียบพรรครัฐบาล เนื่องจากขาดผลงานหรือผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมที่จะสามารถดึงดูดใจผู้ลงคะแนนเสียง ขณะที่พรรครัฐบาลในระบบพรรคเดี่ยวครอบงำจะอาศัยความเป็นรัฐบาลในการสร้างนโยบายสาธารณะที่ดึงดูดใจผู้ลงคะแนนเสียงในวงกว้าง ซึ่งอาจอยู่ในรูปของนโยบายประชานิยม หรืออาจสร้างนโยบายที่ให้ประโยชน์แก่กลุ่มเฉพาะที่เป็นผู้สนับสนุนทางการเมืองของพรรค

ตัวอย่างเช่น พรรคเสรีประชาธิปไตยของญี่ปุ่น จะมีนโยบายที่ให้ประโยชน์แก่กลุ่มผู้สนับสนุนเฉพาะของตน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอุตสาหกรรมขนาดกลางและเล็ก และกลุ่มผู้ลงคะแนนเสียงในเขตเลือกตั้ง เป็นต้น

ประการที่สอง ความไม่สมดุลของการแบ่งเขตเลือกตั้ง ตัวอย่างเช่น ในกรณีของญี่ปุ่น การแบ่งเขตเลือกตั้งแบบไม่สมดุล หรือผิดสัดส่วน (mal-apportionment) เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้พรรคเสรีประชาธิปไตยได้เปรียบในการเลือกตั้ง การจัดสัดส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไปกระจุกตัวอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทมากเกินไป ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว กระบวนการกลายเป็นเมืองอันเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่รวดเร็วได้ทำให้เกิดการอพยพของประชากรในเขตชนบทเข้าไปสู่เขตเมือง แต่การจัดสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเมืองเพิ่มขึ้นน้อยมากเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในเขตเมือง ดังนั้น พรรคเสรีประชาธิปไตยจึงได้เปรียบเนื่องจากฐานเสียงของพรรคส่วนใหญ่ได้แก่ผู้ลงคะแนนเสียงที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทเป็นหลัก

ประการสุดท้าย พรรคเดียวครอบงำอาจอาศัยอำนาจรัฐในการสร้างเงื่อนไขซึ่งลดทอนโอกาสของพรรคการเมืองอื่นในการแข่งขันทางการเมือง ในบางประเทศอาจมีการห้ามหรือมีข้อจำกัดในการมีการปราศรัยที่เสรี หรืออาจมีการฟ้องร้องพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ตัวอย่างเช่น ในประเทศสิงคโปร์ ผู้นำของพรรคการเมืองฝ่ายค้านถูกฟ้องร้องให้กลายเป็นบุคคลล้มละลาย ในขณะที่กฎหมายของสิงคโปร์ห้ามมิให้บุคคลล้มละลายลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

สำหรับปัญหาสำคัญที่อาจเกิดขึ้นกับระบบพรรคเดียวครอบงำทางการเมืองได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดฝ่ายค้านที่จะสามารถตรวจสอบการงานของพรรครัฐบาล อย่างที่ปรากฏในบางประเทศที่มีระบบพรรคเดียวครอบงำ ได้มีการตั้งคำถามถึงความเป็นประชาธิปไตยของประเทศเหล่านั้น โดยเฉพาะในประเทศที่พรรครัฐบาลสามารถใช้อำนาจรัฐในการสกัดกั้นความสามารถในการแข่งขันของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน

ระบบการเมืองแบบสองพรรค

ผู้เรียบเรียง ชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข และ รศ.ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิประจำบทความ รองศาสตราจารย์บรรณิณี เศรษฐบุตร และ รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม รัฐอมฤต

ระบบการเมืองแบบสองพรรค ระบบการเมืองที่มีพรรคการเมืองขนาดใหญ่สองพรรคที่พรรคการเมืองหนึ่งในสองพรรคได้รับชัยชนะเสียงข้างมากเด็ดขาด (majority) ในการเลือกตั้งทั่วไป เป็นพรรคเสียงข้างมากที่สามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ ในขณะที่อีกพรรคหนึ่งจะเป็นพรรคเสียงข้างน้อยและทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบในรัฐสภา

ตัวอย่างคลาสสิกที่สุดของประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคได้แก่ ระบบพรรคการเมืองในประเทศแองโกล-อเมริกัน (Anglo-American) และการเมืองในระดับมลรัฐในหลายมลรัฐของสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคเช่นกัน ในประเทศอังกฤษเป็นระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๕ – ๑๙๗๐ อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมาความเข้มแข็งของพรรคการเมืองที่สามในการเลือกตั้งทั่วไปเริ่มปรากฏขึ้น พรรคการเมืองที่สามเริ่มได้ที่นั่งในรัฐสภามากขึ้นและส่งผลให้สามารถมีอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ส่งผลให้นักวิเคราะห์การเมืองจัดให้ระบบพรรคการเมืองของอังกฤษเป็นระบบสองพรรคครึ่ง (two-and-a-half party system)

นอกจากสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศอื่นที่มีระบบพรรคการเมืองที่จัดเป็นระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคประกอบไปด้วย สเปน โปรตุเกส โคลัมเบีย คอสตาริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เป็นต้น

สาเหตุของการเกิดขึ้นของระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค

แบ่งออกเป็นอย่างน้อย ๒ สาเหตุ คือ

ประการแรก ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคเป็นผลมาจากการแบ่งขั้วทางการเมืองระหว่างพรรคการเมืองที่ยึดอุดมการณ์ฝ่ายขวาและอุดมการณ์ฝ่ายซ้าย เช่น Tories และ Labour ในสหราชอาณาจักร และ Republican และ Democrat ในสหรัฐอเมริกา

ประการที่สอง การเกิดขึ้นของระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคเป็นผลจากระบบเลือกตั้งซึ่งกีดกันพรรคการเมืองที่สามหรือพรรคการเมืองขนาดเล็กอื่นๆ ระบบเลือกตั้งที่มีผลอย่างมากต่อการเกิดขึ้นของระบบพรรคการเมืองแบบนี้คือระบบเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่าย (simple majority/plurality) หรือระบบที่ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดได้ที่นั่งไปทั้งหมด (first-past-the-post system) ตามข้อเสนอของนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส Maurice Duverger ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า “กฎของดูเวอร์เจอร์” (Duverger’s Law) เสนอว่าการใช้ระบบเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่ายกับเขตเลือกตั้งขนาดเล็กหรือเขตเดียวคนเดียว (single-member district) จะนำไปสู่ระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค เนื่องจากภายใต้ระบบการเลือกตั้งแบบนี้ ผู้สมัครที่ได้คะแนนสูงสุดในเขตเลือกตั้งจะได้ที่นั่งนั้นไปโดยไม่จำเป็นต้องได้รับเสียงข้างมาก (majority) หรือคะแนนเสียงเกินครึ่งหนึ่งในการเลือกตั้ง ดังนั้น จำนวนที่นั่งที่พรรคการเมืองได้ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับคะแนนเสียงที่แท้จริงที่พรรคการเมืองนั้นได้รับในการเลือกตั้ง ผลที่เกิดขึ้นคือสถานะการที่พรรคการเมืองที่ได้รับชัยชนะจะได้จำนวนที่นั่งเกินจริง (over-represent) เมื่อเทียบกับสัดส่วนของคะแนนเสียงทั้งหมดในการเลือกตั้งครั้งนั้น ขณะที่พรรคการเมืองที่เหลือนั่งจะได้จำนวนที่นั่งน้อยเกินจริง (under-represent) สถานะดังกล่าวนี้เนื่องจากคะแนนของผู้สมัครคนอื่นที่ไม่ใช่ผู้ชนะจะมีลักษณะเหมือนกับถูกละเลยความสำคัญไป ซึ่งจะต่างจากระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่นำเอาคะแนนทั้งหมดที่พรรคการเมืองแต่ละพรรคได้รับเพื่อนำมาคิดสัดส่วนเปรียบเทียบระหว่างคะแนนเสียงที่ได้รับกับจำนวนที่นั่งที่พรรคการเมืองแต่ละพรรคจะได้รับในการเลือกตั้งนั้น

ดูเวอร์เจอร์เชื่อว่า สถานะที่เกิดขึ้นภายใต้การคิดคะแนนของระบบเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่ายจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้พรรคการเมืองที่มีจุดยืนใกล้เคียงกันตัดสินใจในเชิงยุทธศาสตร์ที่จะรวมเข้าด้วยกันเพื่อความอยู่รอดและเพื่อเป็นการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในการเลือกตั้ง เพราะคะแนนของพรรคการเมืองขนาดเล็กทั้งหมดเมื่อรวมกันในระดับชาติแล้วอาจมีจำนวนสูงมากพอสมควร แต่เมื่อเทียบกับจำนวนที่นั่งที่ได้รับในรัฐสภาแล้วน้อยเกินจริง ดังนั้นหากพรรคการเมืองขนาดเล็กไม่รวมตัวกันก็จะถูกระบบดังกล่าวกำจัดออกไป

อย่างไรก็ตาม ดูเวอร์เจอร์ก็ได้เสนอว่าระบบเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่าย หรือระบบที่ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดได้ที่นั่งไปทั้งหมดจะทำให้เกิดระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรคอย่างสมบูรณ์ เพราะในความเป็นจริงแล้ว ปรากฏว่ามีตัวอย่างของประเทศที่มีได้เป็นไปตามคำอธิบายของกฎของดูเวอร์เจอร์ เช่น ในกรณีของสหราชอาณาจักร พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party) ตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไป ค.ศ. ๒๐๐๕ ได้กลายเป็นพรรคการเมืองที่สาม และส่งผลให้สหราชอาณาจักรกลายเป็นระบบสามพรรค ในกรณีของแคนาดา พรรคประชาธิปไตยใหม่ (New Democratic Party) ได้กลายเป็นพรรคการเมืองที่สาม ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๖๑ หรืออย่างในกรณีของประเทศอินเดียซึ่งมีพรรคการเมืองในระดับภูมิภาคหลายพรรค เพราะดูเวอร์เจอร์เองได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ระบบเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถส่งผลให้ระบบพรรคการเมืองเกิดขึ้นได้ เพียงแต่ว่าระบบเลือกตั้งมีอิทธิพลต่อทิศทางของการก่อตัวของระบบพรรคการเมือง

